

Τα νησιά και τα τραγούδια τους

Οι μαντινάδες θέλουν άνθρωπο να κατέχει,
γλώσσα να τις κελαηδεί και νου να τις ξετρέχει.

ΛΕΡΟΣ

Τόπος καταγωγής μιας από τις πιο γνωστές μουσικές οικογένειες των Δωδεκανήσων, της οικογένειας Χατζηδάκη, που μέσα από τη δισκογραφία έκανε γνωστά στο πανελλήνιο τραγούδια όπως το “Τζιβαέρι”, το “Μες στου Αιγαίου τα νησιά” και τη “Μπρατοέρα”.

Ο “όμιλος του Σταμάτη Χατζηδάκη” (που έπαιζε βιολί και σαντούρι) είναι το πρώτο συγκρότημα που ηχογράφησε δωδεκανησιακά τραγούδια αμέσως μετά την Ενωμάτωση. Συμμετείχαν η γυναίκα του Άννα και τα έξι παιδιά τους (τρία αγόρια και τρία κορίτσια) από τα οποία διακρίθηκαν η Δικαία και η Αιμιλία Χατζηδάκη. Αντιπροσωπευτικό δείγμα των ηχογραφήσεων της περιόδου αυτής αποτελεί η “Μπρατοέρα”, που στη Λέρο είναι γνωστή ως “χαβάς του Μπρούζου” (CD I, αρ. 3).

Οι χαβάδες είναι συγκεκριμένες μελωδίες πάνω στις οποίες “ταιριάζουν” αυτοσχέδια δίστιχα, ανάλογα με την περίπτωση, και τραγουδιούνται συνήθως στην αρχή του γλεντιού πριν αρχίσουν οι παραγγελίες για χορό ή ακόμη κι ενδιάμεσα στους χορευτικούς σκοπούς, αν το επιθυμεί η παρέα που χορεύει.

“Δε νοείται γλέντι χωρίς χαβάδες. Ειδικά σ’ αυτά των αντρών στα καϊκια και τα καφενεία αποτελούν το βασικό ρεπερτόριο...”

Πολύ χαρακτηριστικός είναι επίσης και ο “σκοπός της αυγής”, που τραγουδούν οι μερακλήδες συνήθως στο τέλος του γλεντιού ή σαν πατινάδα στο δρόμο της επιστροφής, διαλέγοντας αυτοσχέδια δίστιχα προσαρμοσμένα στη διάθεση της στιγμής.

Στις συγκεκριμένες ηχογραφήσεις η Δικαία Χατζηδάκη έχει διαλέξει μαντινάδες με θέμα την ξενιτιά, που απηχούν τη νοσταλγία των ξενιτεμένων Λεριών για τον γενέθλιο τόπο.

1. Απόψε τα μεσάνυχτα (Τζιβαέρι)

Αχ... Απόψε τα μεσάνυχτα - Ζιβαέρι μου
[αχ... σπκώθηκα να γράψω

Σιγανά - σιγανά,
σιγανά και ταπεινά.

αχ... και μολυβιά δεν έσυρα - Δυοσμαράκι μου
[αχ... χωρίς ν' αναστενάξω.

Σιγανά - σιγανά,
σιγανά και ταπεινά.

Αχ... Αν κάποτε στον ύπνο σου - Δυόσμε τρίκλωνε
[αχ... αέρας σε ξυπνήσει,

Σιγανά - σιγανά,
σιγανά πατώ τη γη.

αχ... είν' ο δικός μου στεναγμός - Ζιβαέρι μου
[αχ... και να μη σε φοβίσει.

Σ' αγαπώ - σ' αγαπώ,
δεν είναι πια μυστικό.

2. Μες στου Αιγαίου τα νησιά

Μες στου Αιγαίου - μπρόβαλε να δεις
Μες στου Αιγαίου - Αιγαίου - τα νησιά
Αχ... μες του Αιγαίου τα νησιά, αγγέλοι φτερουγίζουν.

Μες του Αιγαίου τα νησιά, αγγέλοι φτερουγίζουν
και μέσα στο φτερούγισμα, τριαντάφυλλα σκορπίζουν.

Αιγαίο μου, γαλήνεψε τα γαλανά νερά σου,
να 'ρθούνε τα παιδάκια σου στα ποθητά νησιά σου.

Αιγαίο μου, με μάγειρες, κοντεύω να πεθάνω.
Στείλε με εις τη Λέρο μας, να γιατρευτώ, να γιάνω.

3. Μπρατσέρα

Πότε θ' ανοίξομε πανιά να κάτσω στο τεμόνι,
να δω της Λέρος τα βουνά, να μου διαβούν οι πόνοι;
Ε... μπρατσέρα μου(ν) έλα γυαλό,
που 'χω δυο λόγια να σου πω.

Ξημέρωσε Ανατολή, μπονάτσα να σκορπίσεις
και την μπρατσέρα που 'ρχεται να την καλωσορίσεις.
Πάει ο Μπρούζος να ορσάρει
κι ο καιρός δεν σι(γ)ουντάρει.

Πάψε νοτιά μου να φυσάς τα κύματα ν' αφρίζεις
και την μπρατσέρα που 'ρχεται να μην τηνε φοβίζεις.
Πάει ο Μπρούζος να φουντάρει
και του σπάζει το κοντάρι.

4. Της αυγής

Αχ... Δεν ξημερώνεις, αχ... δεν ξημερώνεις,
δεν ξημερώνεις μαύρη αυγή,
Αχι... δεν ξημερώνεις μαύρη αυγή, να πά' να ησυχάσω -
να...

Δεν ξημερώνεις μαύρη αυγή να πά' να ησυχάσω,
να γείρω το κεφάλι μου κι από καρδιάς να κλάψω.

Αχ ξενιτιά, μη με κρατάς, γιατί 'ήρθα να γυρίσω.
Μου είχε ευχηθεί η μανούλα μου στη Λέρο να γυρίσω.

ΑΓΑΘΟΝΗΣΙ

Η βορειότερη νησίδα των Δωδεκανήσων, γνωστή στην αρχαιότητα με το όνομα Υεττούσα ή Τραγαία. Τη σημερινή της ονομασία οφείλει στον δάσκαλο Κ. Κόττορο, αναφορά στον “αγαθό” χαρακτήρα των κατοίκων της που αριθμούν μόλις τους 110 ακρίτες.

Ο συρτός “Άσσος” αποτελεί ενδιαφέρουσα τοπική παραλλαγή κι εντάσσεται στους νησιώτικους συρτούς χορούς που είναι, κατά κανόνα, δίσημοι και πιο γρήγοροι από τους συρτούς της στεριανής Ελλάδας.

5. Συρτός “ο Άσσος”

Οργανικό

“Στυλομαντήλα” από την Αστυπάλαια.
Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα.

ΑΣΤΥΠΑΛΑΙΑ

Ο σκοπός “(ν)τούρνα” είναι ο πιο γνωστός κι αγαπημένος στο νησί και πανω σ’ αυτόν “ταιριάζουν” αυτοσχέδια δίστιχα, ορισμένα από τα οποία έχουν πλέον τυποποιηθεί, όπως αυτά για το “κάστρο της Αστροπαλιάς” και τα τοπωνύμια που τραγουδά η Δικαία Χατζηδάκη.

Ακολουθεί η τοπική εκδοχή της “αστυπαλίτικης σούστας”, που διακρίνεται για τη λεπτότητα και τη χάρη στις αλληπάλγητες παραλλαγές που οι λαϊκοί βιολάτορες στα Δωδεκάνησα τις ονομάζουν “πάρτες” ή “καντούνια”.

6. Το κάστρο της Αστυπαλιάς

Το κάστρο της Αστυπαλιάς, το κάστρο της Αστυπαλιάς,
το κάστρο της Αστυπαλιάς έχει κλειδιά, κλειδώνει

Τούρνα, τούρνα, τούρνα
έχει κλειδιά, κλειδώνει.

Το κάστρο της Αστυπαλιάς έχει κλειδιά, κλειδώνει,
έχει κοπέλες όμορφες, μα δεν τις φανερώνει.

Αστυπαλιά, καλό νησί, δεν λέω το κακό σου,
γιατί πατώ το χώμα σου και πίνω το νερό σου.

Να 'χα νερό απού το Μουρά, σταφύλι απ' το Λιβάδι
κι ένα κλαδί βασιλικό από τον Αϊ-Γιάννη.

7. Σούστα αστυπαλίτικη

Οργανικό

Ο λυράρης Ν. Βεζυρόπουλος.
Κάλυμνος, δεκαετία '20.
Φωτογραφικό αρχείο Λυκείου Ελληνίδων Καλύμνου.

Νησί με εξαιρετικά πλούσια και πολύμορφη μουσική και χορευτική παράδοση, που συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με την κύρια ασχολία των κατοίκων: τη σπογγαλιεία.

Ξεχωριστοί γλεντιζέδες υπήρξαν οι δύτες, οι “μηχανικοί”, όπως τους λένε στην Κάλυμνο, σημειώνει ο Γεώργιος Ι. Χατζηθεοδώρου. Η αβεβαιότητα και για τη ζωή τους ακόμα, λόγω της φύσης του επαγγέλματός τους, τους έκανε να ξοδεύουν, μέσα από γλέντια που κρατούσαν μερόνυχτα, όλα τους τα χρήματα, λίγες μόνο μέρες μετά το “τσουρμάρισμά” τους (τη συμφωνία που έκαναν με τους καπεταναίους). Από κοντά και οι άλλοι ναυτικοί αλλά και οι βοσκοί που ήταν τότε άφθονοι στο νησί και είχαν τους δικούς τους “βοσκαρουίστικους” σκοπούς με συνοδεία από τον ήχο της τσαμπούνας. (CD I, αρ. 14, με τον παλαίμαχο τσαμπουνιάρη της Καλύμνου Γιάννη Βούη, γεννημένο το 1905).

Στα γλέντια κυριαρχεί το τραγούδι σε ψηλούς τόνους “όσο να σπάσουν οι χορδές των βιολιών”, με κορυφαίο βιολάτορα τον Μικέ Τσουινιά (γεν. 1923, γνωστό με το παρατσούκλι “το (γ)έννημα”).

Η επιλογή των καλύμνικων σκοπών ξεκινά και κλείνει με δυο από τις ηχογραφήσεις του Samuel Baud-Bovy το 1930. (CD I, αρ. 8 και 17). Το “καλημέρισμα”, με την πολύ εκφραστική “χρωματική” κλίμακα της μελωδίας του, είναι το λυπητερό τραγούδι με το οποίο η γυναίκα του ξενιτεμένου σφουγγαρά του στέλνει τη σκέψη της. Σαν μοιρολόι, με συνοδεία από τον ήχο της μυλόπετρας όπου άλεθαν το σάρι. Συνήθεια που έχει μείνει έως σήμερα και όταν τραγουδούν τα “καλημερίσματα” οι Καλύμνιες συνοδεύουν το τραγούδι τους με μια χαρακτηριστική περιστροφική κίνηση.

Εξίσου σπαρτακτικό είναι και το τραγούδι της γυναίκας του σφουγγαρά που αναφέρεται στις “μηχανής το φόρεμα” (το σκάφανδρο) - CD I, αρ. 9. Παράλληλα, με τον χορό του “μηχανικού” (CD I, αρ. 10) ξορκίζουν “ομοιοπαθητικά” τη σκληρή μοίρα των βουτηχτάδων.

Το “Μέρα μέρωσε” είναι από τα πιο εκφραστικά και δεξιοτεχνικά τραγούδια του γάμου που συνήθως κλείνει το γαμήλιο γλέντι και το λένε οι καλεσμένοι φεύγοντας με συνοδεία από τα όργανα (CD I, αρ. 11).

Το “Ντιρλαντά” (σκοπός που γνώρισε πανελλήνια και διεθνή προβολή, μέσα από διάφορες εκτελέσεις αλλά και διαμάχες έως ότου να... κατακυρωθεί δικαστικά στον Καλύμνιο καπετάνιο Παντελή Γκινή) τραγουδιέται συνήθως στα γλέντια με αυτοσχέδια σατιρικά δίστιχα (“τοιμαριστά”) - CD I, αρ. 13.

Τέλος, τα κάλαντα της Πρωτοχρονιάς και του Λαζάρου αντιπροσωπεύουν το παραδοσιακό γιορταστικό ρεπερτόριο στον ετήσιο κύκλο: “Χρόνια Πολλά κι ένα κομμάτι μπακλαβά”!

Η μουσική παράδοση της Καλύμνου οφείλει πολλά στις προσπάθειες του τοπικού Λυκείου των Ελληνίδων (με τη δραστήρια πρόεδρό του Πόπη Μαύρου) καθώς και στην πολύχρονη και συστηματική έρευνα, μελέτη και διδασκαλία του Γεωργίου Ι. Χατζηθεοδώρου τόσο στον τομέα της λαϊκής όσο και της εκκλησιαστικής μουσικής (βλ. βιβλιογραφία).

8. Καλημέρισμα

Ε... Καλημερίζω και πονώ, μα τ' όνομα (δ)ε...
μα τ' όνομα (δ)ε λέω

Καλημερίζω και πονώ, μα τ' όνομα (δ)ε λέω,
γιατί σαν πω το όνομα μαραίνομαι και κλαίω.

9. Της μηχανής το φόρεμα

Ερι... Της μηχανής το φόρεμα θα το μαλαματώσω,
για να 'μπει το κορμάκι σου, ίσως και το γλιτώσω.
Ερι... Μεσ στα Πετρωτά - μεσ στα Πετρωτά
μεσ στα Πετρωτά, μια χρυσοπέρδικα πετά. (2)

Της μηχανής το φόρεμα θα το μαλαματώσω,
για να 'μπει το κορμάκι σου, ίσως και το γλιτώσω.
Μεσ στα Πετρωτά,
μια χρυσοπέρδικα πετά.

Μ' όντας σου βάλου φόρεμα και δώκου σου τη πόση,
στέλλω σου την Κυρά - Ψιλή, να 'ρθει, να σε γλυτώσει.
Μ' έλα να σε δω
γιατί ποιά σε αγαπώ.

10. Ο μηχανικός

Οργανικό

11. "Μέρα μέρωσε"

-Μέρα με... μέρα μέρωσε...
μέρα μέρωσε, τώρα η αυγή χαράζει.
Τώρα τα... τώρα τα... τώρα τα πουλιά.

Μέρα μέρωσε, τώρα η αυγή χαράζει.
Τώρα τα πουλιά, τώρα τα χελιδόνια,
τώρα οι πέρδικες, τώρα οι περδικοπούλες,
τώρα κελαηδούν, τώρα λαλούν και λένε:
- "Ξύπνα αφέντη μου..."

12. Σούστα καλύμνικη

Οργανικό

13. Ντιρλαντά

Πέντε και τέσσερα, εννιά - ντα, ντα, ντιρλανταντά
κι ένα μας κάνου(ν) δέκα - ντα, ντα, ντιρλανταντά
ν' εγώ 'μαι που παντρεύτηκα - ντα, ντα, ντιρλανταντά
κ' ηπήρα μια ζυναίκα - ντα, ντα, ντιρλανταντά

Πέντε και τέσσερα, εννιά κι ένα μας κάνου(ν) δέκα.
Εγώ 'μαι που παντρεύτηκα κ' ηπήρα μια ζυναίκα
Οι ψείρες κ' οι κονί(δ)ες της ήτον τα μόμπιλά της
και οι αράχνες του σπιτιού τ' αμπελοχώραφά της!
Ήτον και μια καματερή, που (δ)εν υπήρχεν ταίρι.
Στις τέσσερεις επλάγιαζε κ' ηξύπνα μεσημέρι!

Ω, ντιρλαντά, ντιρλανταντά - ντα, ντα, ντιρλανταντά

Στις δεκαπέντε του Μαρτιού ήβαλε μια μπουγάδα
και την αποτελείωνε τη Μι(γ)αλοβδομάδα!
Το βρά(δ)υ, όνταν (γ)ύριζα να την καλησπερίσω,
νερό δεν είσεν να πλυθώ, φαί για να (δ)ειπνήσω!
Μ' επσάναν τα τζαόλια κ' ήμπη(γ)α τις φωνές μου:
– Άντρα μου έχω σου φαί αγρέλες μες στο βάζο.
Κάτσε σφαχτό μασαίρωσε και πάψε τις φωνές σου,
ν' εγώ δεν είμαι δούλα σου να κάνω τις δουλειές σου!

Η κουνέλα μας κ' η βιόλα,
ηφά(γ)αν τα ψωμιά μας όλα
Ω, ντιρλαντά, ντιρλανταντά

14. Ίσσος τσαμπουνιστός

Οργανικό

15. Κάλαντα Αγ. Βασιλείου

Μ' Άγιος Βασίλης έρχεται – και δεν μας καταδέχεται –
[πάνω 'που το Μαράσι,
βαστάει γαλούνι και κρασί να 'ρτει να μας κεράσει.
– Κάτσε να φας, κάτσε να πιεις, – κάτσε τον πόνο σου
[να πεις – κάτσε να τραγου(δ)ήσεις".
– Μ' εμένα οι καλοί γονιοί τραγούτζα δεν με μάθαν,
μόνο με μάθαν γράμματα και γράμματα σας λέω.
– Και σαν ηξέρεις γράμματα, πε μας την αλφαβήτα.
Και στο ραβδί του 'κούμπησε να πει την αλφαβήτα.
Και το ραβδί του το ξερό, χλωρά βλαστάρια βγάζει
και κάτω στις ριζούλες του βρύσες εκυματούσαν.
Και κατεβαίναν πέρδικες – γαρυφαλιές λεβέντικες –
[κ' ηβρέχαν τα φτερά τους
κ' ηραίναν τον αφέντη μας τον πολυχρονεμένο

16. Κάλαντα Λαζάρου

Εις την πόλη Βηθανία,
Μάρθα κλαίει και Μαρία,
Λάζαρο τον αδερφό τους,
τον γλυκύ και γκαρδιακό τους.
Τον μοιρολογούν και λένε,
τον θρηνολογούν και κλαίνε.
Τρεις ημέρες τον θρηνούσαν
και τον εμοιριολογούσαν.
Την ημέρα την Τετάρτη,
κίνησ' ο Χριστός για να 'ρθει,
και εβγήκεν η Μαρία
έξω από τη Βηθανία.
Και εμπρός του γόνυ κλίνει
και τους πόδες του φιλείνει:
– Αν εδώ ήσουν Χριστέ μου
δεν θ' απέθνησκ' αδερφός μου.
Μα και τώρα εγώ πιστεύω
και καλότατα ηξεύρω,
ότι δύνασ' αν θελήσεις
και νεκρούς να αναστήσεις.

17. Νανούρισμα

Κάμω Εεε...

Νάνι μου το, νάνι - νάνι
κι όπου μου πονεί, να γιάνει.

Νάνι το, που να το χαρώ σαν η ελιά το φύλλο,
σαν τα πουλάκια το νερό και τα βουνά τον ήλιο!

Εεε...

Κάλυμνος, 1958. Φωτογραφικό αρχείο Λυκείου Ελληνίδων Καλύμνου.

Η κώπικη μουσική παράδοση αντιπροσωπεύεται από τραγούδια που συνδέονται με τον κύκλο της ζωής και τις κύριες διαβατήριες τελετές: γέννηση, γάμο και θάνατο.

Το σπαρακτικό μοιρολόι με τους συγκλονιστικούς στίχους διασώθηκε μέσα από την προφορική παράδοση κι αποδίδεται στην Κεφαλιανή Μαριώ Ζαλιού για το χαμό του γιου της που πέθανε το 1915 από φυματίωση λίγο καιρό μετά τον διορισμό του ως δάσκαλος (CD I, αρ. 22).

Το τραγούδι "Τρεις καλογέροι Κρητικοί" (CD I, αρ. 21) ανήκει στις αφηγηματικές μπαλάντες - παραλογές με θέμα το θάνατο του ναυτικού που συναντάμε ως ποιητικά κείμενα σ' όλες τις περιοχές του Ελληνισμού. Η συγκεκριμένη μελωδία τραγουδιέται και στην Κάλυμνο αλλά και στην Κύπρο.

Οι ηχογραφήσεις από την Κω προέρχονται από την υποδειγματική καταγραφή κι έκδοση που έγινε με την πρωτοβουλία της κοινότητας Κεφάλου με στόχο τη διάσωση και διάδοση της τοπικής παράδοσης.

18. Νανούρισμα

Κοιμήσου και παρήγγειλα στην Πόλη τα... στην Πόλη (v)

[τα προικιά σου,
στη Βενετιά τα ρούχα σου και τα χρυσαφικά σου.
Νάνι - νάνι - νάνι - νάνι
κι όπου το πονεί... 'που το πονεί, να γιάνει.

Κοιμήσου και παρήγγειλα στην Πόλη τα προικιά σου,
στη Βενετιά τα ρούχα σου και τα χρυσαφικά σου.
Νάνι - νάνι - νάνι - νάνι
κι όπου το πονεί, να γιάνει.

Έλα ύπνε και πάρε το, μέσα εις τους μπαξέδες
και γέμισέ του την ποδιά λουλούδια, μενεξέδες.
Έλα ύπνο, έλα ζάλη,
στον μωρού μου το κεφάλι.

Ύπνε που παίρνεις τα παιδιά (μ) έλα πάρε και τούτο,
μικρό - μικρό σου το 'δωσα, μεγάλο φέρε μου 'το.
Νάνισέ το, νάνισέ το,
ύπνε μου και κοιμψέ το.

19. Στόλισμα της νύφης

Αρχίζω και παρακαλώ να φτάσεις, Παναγιά μου,
να 'ρθεις να δώσεις την ευχή σήμερα, στη χαρά μου.

Νυφούλα μου με τις ευχές θ' αρχίσω, ακριβή μου,
η ώρα η καλή να 'ρθει στη στέψη σου παιδί μου.

Νύφη μου, κερά νύφη μου, λουλού(δ)ι των αγγέλων,
τη(ς) Αϊ-Πέμπτης θυμιατό και της Λαμπρής Βαγγέλιο.

Κρίνα και τριαντάφυλλα τον Μάιο ανθίζουν
χαίρεται η καρδούλα μου τώρα, που σε στολίζουν.

Νύφη μου, είσαι λεμονιά στον κήπο ανθισμένη.
Όσο να ζείς, να στέκεσαι, να 'σαι ευτυχισμένη.

20. Ξύρισμα - στόλισμα του γαμπρού

Γαμπρέ, η ώρα... γαμπρέ, η ώρα η καλή
έλα... στα στεφανώματά σου.

Γαμπρέ, η ώρα η καλή στα στεφανώματά σου,
η Παναγία κι ο Χριστός να 'ναι βοήθειά σου.

Μπαρμπέρη, τα ξυράφια σου πάνε τα σι(γ)ά - σι(γ)ά
και ξύρισέ τον όμορφα, να μπει στην εκκλησία.

Ξυρίσετέ τον το γαμπρό, βάλτε του και κολώνια,
να ζήσει και να ευτυχεί τρεις χιλιά(δ)ες χρόνια.

Μπαρμπέρη, τα ξυράφια σου να τα μαλαματώσεις,
να μπαρμπερίσεις το γαμπρό, να μην τονε λαβώσεις.

21. Τρεις καλογέροι Κρητικοί

Τρεις καλογέροι Κρητικοί και τρεις 'πό τ' Άγιον Όρος
καράβι(ν) ερματώσανε...

Τρεις καλογέροι Κρητικοί και τρεις 'πό τ' Άγιον Όρος,
καράβι(ν) ερματώσανε να πάνε για την Κρήτη
και ο πιο καλός ο ναύτης τους έπεσε και πεθαίνει:
- Πιάστε με δυο να σηκωθώ και τέσσερις να κάτσω
και φέρε μου την κάρτα μου και τ' αργυρό κουμπάσο.

Να κουμπασάρω τον καιρό, να μπούμε σε λιμάνι,
να βγουν οι ναύτες για νερό κ' οι μάγειρες για ξύλα
και τα μικρά ναυτόπουλα το μνήμα μου ν' ανοίξουν.
Να μην τ' ανοίξουνε ψηλά, κάτω στο περιγιάλι.
Να 'κούω χλιόν της θάλασσας και ταρα(γ)μόν τ' αγέρα
να 'κούω τα ναυτόπουλα που λένε(ν) "έγια μόλα".
Κι όντες θ' ασπρίσ' ο κόρακας και γίνει περιστέρι,
τότες να με 'νημένετε και στα δικά σας μέρη.

22. Το μοιρολόι του Ζαλιού

Γιε μου, καλέ μου δάσκαλε, χρυσοκαθηγητή μου,
όντες αργούσα να σε δω εμάζευγε η ψυχή μου.
Σήκου να πιάσεις το κλειδί και το χρυσό βιβλίο,
οι μαθητές σου καρτερούν ν' ανοίξεις το σχολείο.
Σήκου Γιάννη μου από τη γη, να ιδείς παλικάραδες,
να πάτε να γλεντήσετε μέσα στους καφενάδες.
Σήκου Γιάννη μου από τη γη, να κάνεις καλοκαίρι,
σήκου να κάμεις εξοχή εις της Κέφαλος τα έλη.
Δεν το ξερεν η μαύρη γη πως είχα μόνο ένα
και 'καμες κείνης συντροφιά κι αρνήθηκες εμένα.
Αν σε ρωτήσουνε στη γη η μάνα σου τι κάνει,
- Μόνη στο σπίτι(ν) κάθεται (ε) και μαύρα ρούχα βάνει.
Ανθρώποι, λυπηθείτε με, γυναίκες, κλάψτε με
και 'σεις τα δασκαλόπουλα, παρηγορήσετέ με.
Χάρε, ίντα ν' που σου 'καμα, ίντα ν' που να σου κάμω;
Ας ήταν να σε πρόφτανα, τα μάτια σου να βγάλω.
Μη(δ)' άρκοντες (δ)εν ντρέπομαι, μη(δ)έ φτωχούς λυπούμαι.
Ως το Θεό βαροκαρδώ, το Χάρο καταριούμαι.
- Μάνα, βάλε το χέρι σου και 'κού(μ)πησε την πλάκα.
Κι αν μ' έβρεις όπως μ' έβαλες σκύψε και φίλησέ με
κι αν είμαι μαύρος κι άσκημος, γύρισε, σκέπασέ με.
- Και μαύρος να 'σαι κι άσκημος, εγώ θα σε φιλήσω,
θα βγάλω από τα μάτια μου νερό, να σε ποτίσω.

ΠΑΤΜΟΣ

Ο ήχος από τα σήμαντρα και τις καμπάνες μας μεταφέρει στο ιερό νησί της Αποκαλύψεως, στη Μονή του Θεολόγου, με δυο αντιπροσωπευτικά δείγματα από την τοπική εκκλησιαστική παράδοση (CD II, αρ. 1 και 2). Όπως σημειώνει ο μητροπολίτης Πέργης Ευάγγελος, το τοπικό ψαλτικό ύφος “έχει το τονικό και ρυθμικό μουσικό χρώμα των μικρασιατικών ακτών και ιδιαίτερα της Σμύρνης, πλαισιωμένο όμως από τους ρυθμούς της τοπικής νησιωτικής μουσικής παραδόσεως, στηριζόμενο στη σοβαρότητα και στην αρτιότητα του κωνσταντινουπολίτικου ύφους”.

Η στενή σχέση της εκκλησιαστικής με την κοσμική παράδοση επιβεβαιώνεται και στα τοπικά πανηγύρια, όπου στα 360 περίπου εκκλησάκια του νησιού, μετά τον εσπερινό της γιορτής του Αγίου, οι κτήτορες των ναών παρέθεταν δείπνο στους πανηγυριστές με χορούς και τραγούδια :

Στην Παναγιά του Γερανού
χορεύουν τ' άστρα τ' ουρανού...

Συχνή είναι επίσης η επίκληση του Χριστού, της Παναγίας και του Θεολόγου στα γαμήλια τραγούδια, που εδώ αντιπροσωπεύονται από τα παστικά, επαινετικά κι ευχετικά δίστιχα τα οποία συνόδευαν τον αγιασμό στο νυφικό δωμάτιο και το στόλισμα του κράββαθου την παραμονή του γάμου (CD II, αρ. 3).

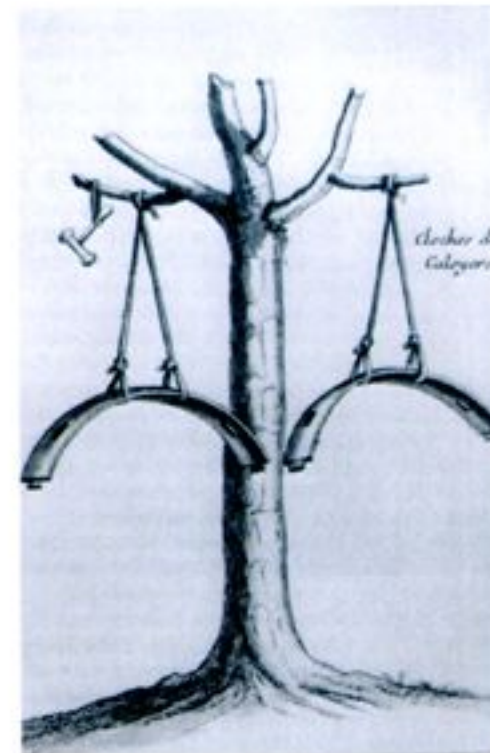
Τέλος, πολύ χαρακτηριστική είναι η μίμηση του ηχοχρώματος και της τεχνικής παιξίματος της τσαμπούνας από το βιολί (CD II, αρ. 5).

1. Κατευθυνθήτω ἡ Προσευχή μου...

Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν Σου.
Ἐπαρσις τῶν χειρῶν μου, θυσία ἐσπερινή.
Εἰσάκουσόν μου, Κύριε.

2. Απολυτίκιον Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου

Ἀπόστολε Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡγαπημένε,
ἐπιτάχυνον, ῥῦσαι λαόν ἀναπολόγητον
δέχεται σέ προσπίπτοντα,
ὁ ἐπιπεσόντα τῷ στήθει καταδεξάμενος
ὄν ἰκέτευε, Θεολόγε,
καί ἐπίμονον νέφος ἐθνῶν διασκεδᾶσαι,
αἰτούμενος ἡμῖν εἰρήνην, καί τό μέγα ἔλεος.

Μοναστηριακά σήμαντρα.
Γκραβούρα του Tournefort, 1717.

3. “Παστικό”

Ανοίξατε τις κάμαρες, ανοίξατε τις κάμαρες
τα παστικά – Παναγιά μου – τα παστικά να πούμε

Ανοίξατε τις κάμαρες τα παστικά να πούμε,
της νύφης μας και του γαμπρού πολύ να ευχηθούμε.

Έρθε η ώρα η καλή κρεβάτι να στολίσουν
και τα προικιά της νύφης μας κόρες να τραγουδήσουν.

4. Σούστα Πάτμου

Άιντες... βρ' αυτά τα μάτια τα γλυκά, τα φρύδια τα μεγάλα,
εβάλαν με, το φουκαρά, σε βάσανα μεγάλα.

Βρ' είπα σου, ξαναλέγω σου, αυτά δεν είναι μάτια
σπαθιά είναι και κάνουνε τον άνθρωπο κομμάτια.

5. “Λυροτσάμπουνα”

Οργανικό

ΚΑΣΤΕΛΛΟΡΙΖΟ

Το γαμήλιο τραγούδι “Πέτρος και Παύλος” (CD II, αρ. 6) είναι από τα πιο χαρακτηριστικά της τοπικής μουσικής παράδοσης. Το κατέγραψε και ο Baud-Bovy το 1930, σημειώνοντας ότι το τραγουδούσε την παραμονή του γάμου μια γυναίκα, χορεύοντας και χτυπώντας ρυθμικά ξύλινα κουτάλια, ενώ “κάπνιζαν” (θυμίαζαν) τα ρούχα των μελλονύμφων. Το τραγουδούσαν επίσης και οι άντρες, όταν κερνούσε η νύφη, χτυπώντας παλαμάκια. Η μελωδία του προδίδει βυζαντινές επιρροές και ο ιδιότυπος οκτάσημος ρυθμός του εναλλάσσει θέσεις και άρσεις.

Τα τραγούδια “του Αϊ-Γιωργιού” και του “Κάστρου της Ωριάς” ανήκουν στις διηγηματικές μπαλάντες-παραλογές και συνδέονται με τους ανοιξιάτικους χορούς συνήθως μετά το Πάσχα. Την περίοδο αυτή στήνονται και οι σαντακλίδες (αιώρες, κούνιες), παράδοση με αρχαίες καταβολές συνδεδεμένη με τα έθιμα της καρποφορίας και της γονιμότητας (CD II, αρ. 9).

Τέλος, η Αμαλία Χριστοδουλάκη-Παπαστεφάνου τραγουδά έναν εκφραστικότατο τοπικό σκοπό με επαινετικά δίστιχα για το νησί και τους ανθρώπους του. Πρόκειται για ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα από τις ηχογραφήσεις δωδεκανησιακών τραγουδιών που πραγματοποίησε στη δεκαετία του '60 σε δίσκους 45 στροφών, με την επιμέλεια της Δόμνας Σαμίου (CD II, αρ. 10).

6. Πέτρος και Παύλος

Πέτρος και Παύλος το 'λεγε
κι οι δώδεκα Αποστόλοι - κι έλ' αμάν - αμάν

Πέτρος και Παύλος το 'λεγε κι οι δώδεκα Αποστόλοι,
να ζήσ' η νύφη κι ο γαμπρός κ' οι συμπεθέροι όλοι.

Πέτρος και Παύλος το 'λε(γ)ε κι ο Άγιος Αθανάσιος,
τ' αντρόγυνο που γίνηκε να ζει και να γεράσει.

Εμείς θα το βαστάξουμε ώσπου να ξημερώσει,
ώσπου να βγει Αυγερινός κ' η Πούλια να χαράξει.

Εμείς δεν ήρταμεν εδώ να φάμε και να πιούμε,
μόνον τα καλορίζικα ήρταμε να σας πούμε.

7. Του Αϊ-Γιωργιού

Άγιε μου Γιώργη αφέντη μου και χρυσοκαβαλάρη,
αρματωμένος με σπαθί και μ' αργυρό κοντάρι.
Στην δόξαν και στην δύναμη θέλω να σ' αθιβάλω,
που σκότωσες ένα θεριόν, το δράκον τον με(γ)άλο.
Που 'ταν μέσα στον τόπο μας σ' ένα βαθύν πη(γ)άδι,
ανθρώπους το ταΐζανε κάθε πορνό και βράδυ.
Και αν δεν τονε πηγαίνασι άνθρωπο να δειπνήσει,
σταλιά νερό δεν άφηνε τον κόσμο να δροσίσει.

8. Της Ουριάς το κάστρο

Σαν της Ουριάς το κάστρο - σαν της Ουριάς το κα-
σαν της Ουριάς το κάστρο, κάστρο δεν είδα.

Σαν της Ουριάς το κάστρο, κάστρο δεν είδα.

Τούρκοι το πολεμούσαν χρόνους δώδεκα
κι άλλους δεκατεσσάρους και δεν ημπόρεσαν.
Έναν μικρόν τουρκάτσι, της Έμινας ο γιος,
βάζει γυναίκας ρούχα και γκαστρώνεται,
πάει στον μπερμπέρη, μπερμπερίζεται.
Στου κάστρου την πορτίτσα ξημερώνεται:
- Άνοιξέ με κόρη κι είμαι αμαρτωλή
κι είμαι γκαστρωμένη εννιά μηνών παιδί.
Πάει ν' ανοίξ' η κόρη, πέφτει, λι(γ)οθυμά.

9. Της "σαντακλίδας"

Άρχισε γλώσσα μ', άρχισε, στόμα μου ζαχαρένιο,
να το παινέσεις το κορμί το μαργαριταρένιο.

Κι ο μισεμός καημός είναι και το "χε γεια" 'ναι ζάλη,
μα το "καλώς ορίσατε" είναι χαρά μεγάλη.

Άραγες θα τ' αξιωθώ του τόπου μου τα μέρη,
τις όμορφες της γειτονιάς και το δικό μου ταίρι:

10. Μικρό μου Καστελλόριζο

Μικρό μου Καστελλόριζο, ψηλά 'ναι τα βουνά σου
κι έχεις κορίτσια όμορφα που κόβουν τα κλαδιά σου.

Μικρό μου Καστελλόριζο, με τα πολλά καράβια
κι έχεις κοπέλες όμορφες και ναύτες παλικάρια.

Μικρό μου Καστελλόριζο, ψηλά 'ναι τα βουνά σου
και χαμηλά τα σπίτια σου και κρύα τα νερά σου.

Μικρό μου Καστελλόριζο και πολυπικραμένο
κι από τα δώδεκα νησιά, εσύ 'σαι ξακουσμένο.

Καστελλόριζο, αρχές του 20ου αιώνα.
Συλλογή Αντ. Μαΐλλη.

